

Bedegi Győző

Cene gál István

a szellemi emigráns festő

„*Ajvazovszkij és Turner határtalan tengerei, Salvador Dalí nyitott tágassága, Max Ernst rajzi automatizmusa, mely mindvégig a gondolkodás mesgyéjén maradt, Yves Tanguy határozott tárgyakat is rögzítő levegős víziói, René Magritte emblematis sűrítettsége, Chirico metafizikus tisztázottsága, Bernard Schultze organikus gomolygása mind felvértezte őt azzal a kérérlhetetlen eltökéltséggel, hogy kizárólag öntörvényeit építse. Nem annyira Freud, mint inkább Jung tudatos tudatalattijának közösségi fölismeréseit működteti az összes, általa fölfedezett színnel, formával...*” – írja *Losonci Miklós, Cene gál Istvánról, a fiatal ceredi festőről.*

Szürke az októberi ég, csepergős, kabát alá bújó a szél, a nyárbúcsúztató ősz zordságát oldja ceredi háza előtt a pirosuló diszcserje. Barátságos, szőrbozont kutya ront elő, nem túl nagy meggyőződéssel vakkant néhányat, riasztva a gazdát. István mentegetőzik, nincs itt-hon Kati, a felesége, éppen Szolnokra utazott iskolába. Két óvodás korú gyermeke fogad bennünket, a barátságosan meleg, könyvespolc falú szobában. Örvendezik a feleségemnek, aki máris a gyerekek között térdel, lesz, aki lefoglalja őket, amíg mi beszélgetünk. Nem először vagyok itt. Az évekkal ezelőtt megtapasztalt nyugalom, a béke levegője ölel újra körül, elemi erővel felébresztve bennem a város, a zűrös nagyvilág miatt már majdnem elfelejtett vágyat egy emberibb élet után.

– Beültettük azóta a telket, van vagy harminc gyümölcsfánk, szőlő, patak, a kert végében...

Harminc éves. Kiállítások sora áll mögötte. Elismerések, értetlenség, ujjongás, rácsodálkozás övezi a képeit. Nap, mint nap életével tesz hitet Nógrád, a szülőfalu, a család mellett. Cereden, ahol él, az utcán szembejövő nénike még megállítja az embert és kíváncsiskodva megkérdezi: – Kihez mennek?

Van ebben az egészben valami emberi, szívmengető, valami olyan, ami nagyvárosban nem megtapasztalható, ami néhányunkban már csak a vágyakozás szintjén él, elveszített, talán soha vissza nem térő világok, és álmok üzenetét ébreszti.

Saját alkotások, barátok művei a falakon. A műterem aprócska, nincs elég tere a képeknek.

– Kiteszem őket az erkélyre, és az udvarról nézem meg, hogy mi rajtuk a hiba – mondja István mosolyogva. A festőállványon lévő alkotásról az ókor, Egyiptom régvolt világának, időtlen üzenete tölt be mindent. Olyan, mintha leomlanának a falak a hátam mögött. Elkapom a pillantásom a félig kész múról és tekintetemmel belekapaszkodom Káin alakjába, a gyönyörűre festett, szinte meztelen férfitestbe.

– A kiállításokra mindig egyetlen gondolati sík köré válogatom a képeket. Van egy elő- és egy utóélete valamennyinek, valami elkezdődik és le is zárul a kiállítással.

Az előbb látott Álom című művét próbálok újra felidézni magamban, amit sokan, mindmáig a legjelentősebb festményének tartanak, amiről ő is azt mondja, hogy ezzel, itt, és ekkor talált rá az igazi útjára. Mesél.

A kezdetek

– A rajz, a ceruza a papír volt az állandó szórakozásom. Mindent lerajzoltam. Még írni sem tudtam, amikor papírra vettem nagymamámék kefetartóját, rajta a jól kiolvasható „Kefe” felirattal. Képregényeket, figuráit másoltam, hozzátettem, történeteket találtam ki, rajzban. Tizenöt évesen kerültem be *Iványi Dönci* bácsi szakkörébe. Ott ért az első „Ahá-élmény”. Rájöttem: nem tudok semmit. Fél évig jártam oda. Dönci bácsi meghalt és ezzel vége lett a szakkörnek is. Az első impulzusokat a festészethez tőle kaptam. Másfél év egyhelyben toporgás következett, ami után, a ceredi rajztanár révén, sikerült bejutnom *Földi Péter* szakkörébe. Számomra, a festészet szempontjából, sorsfordító volt ez a találkozás. Merem állítani, ha abba a szakkörbe nem kerülök be, belőlem nem lesz festő. Fantasztikus volt Somoson. Péter csodálatosan tanít. Helyes mederben tartott, mindig ébresztett annyi önbizalmat, hogy ne röppenjen el az ember kedve, elmenjen a következő alkalommal is, de nem engedte, hogy elszaladjon velünk a ló, és úgy érezzük, mi vagyunk a nagy művészek.

Gépipari szakközépiskolában végeztem, tudat alatt tisztában voltam azzal, sohasem sikerül bekerülnöm a képzőművészeti főiskolára. Nem bosszantott, tisztában voltam a korlátaimmal. A szakkörön nem nagyon tanultunk festeni. Akvarellal dolgoztunk néha, de olajjal soha. Csodálatos pillanat volt, amikor rátaláltam az olajfestésre és először éreztem meg az illatát. Tudtam, olyan dolog a világon nem történhet velem, hogy ne ez legyen a továbbiakban az életem. Akkor éreztem meg először az igazi szabadságot, hogy bármit megtehetek, bármit megcsinálhatok, csak saját korlátaim szabnak határt abban, amit alkotok. Pasztellal tanultam meg festeni, elérkeztem a korlátaihoz.

Az olajfesték és küzdelem

Nem tudtam olajjal dolgozni. Nem tudtam, hogyan kell alapozni, milyen ecsetek kellenek, mivel kell hígítani..., nem tudtam róla semmit, mégis az egyik leggyönyörűbb időszakomnak tartom próbálkozásaim időszakát. Rádöbbsentem a színek erejére. Minden olyan könyvet gyűjtök, egészen fiatal korom óta, ami a képzőművészettel, festészettel kapcsolatos. Nézegettem a könyveket, megpróbáltam belőlük tanulni. Sejtéseim voltak. *Chardimek* a festőeszközökről volt egy képe, azon láttam, milyen ecsetek vannak a tégelyben. Ennek alapján mentem el a művészellátó boltba és ennek alapján vettem vagy tíz-tizenöt ecsetet. Vettem a színekből is

egy egész skálát, amit csak kapni lehetett. Azt hittem, mindez kell. Ma már persze egészen más a helyzet. A tanulópénzt viszont megfizettem. Az alkotótáborok sokat segítettek. Működött még a mátraalmási, voltam alkotótáborban Mártélyon, Salgóbanán. Megjegyzem, óriási vesztesége a régióknak, hogy ezek a helyek ma már nem léteznek. Eltelik majd öt-tíz év és kiderül, hogy kimarad egy alkotó, festő generáció, mert egyszerűen nem létezik olyan műhely, ahonnan a továbblépéshez szükséges impulzusokat a tanulni vágyó megkapja. Nem látom, hogy mögöttünk, a harmincasok, negyvenesek mögött, feltűnnének az utánunk jövők. Esélyük, lehetőségük sincs arra, hogy valahol megtanulják az alapokat, ellessék a fortélyokat, titkokat, érzéseket. Az alkotótáborokban sikerült megfigyelnem a képek születésének folyamatát, teljes mélységükben.

Az *Átom* és következményei

A könyvek alapján találtam rá a szürrealizmusra. Az *Átom* című képemben egyszerre akartam több elvont gondolatot egyetlen műben megfogalmazni. Tudtam, hogy mit akarok, tudtam, hogyan akarom megcsinálni. Amikor elkészült, akkor jöttem rá, akkor éreztem meg: ezt kell tennem, ebben érzem jól magam. Tudtam, nem leszek többé tájkép vagy portréfestő, nem fogok expresszionista, kubista képeket készíteni. A realitás, a realitásra való igény mindig bennem maradt, s ezáltal a szürrealizmus világa ragadott meg akkor, abban a pillanatban.

A „képzőre” tett sikertelen felvételi vizsgák után újabb forduló következett. Úgy éreztem, tanulnom kell. Otthagytam, feladtam a raktárosi állásomat a salgótarjáni városgazdálkodásnál és bekerültem Miskolcra, a Bölcsész Egyesülethez, művészettörténet szakra. A festéssel akartam foglalkozni. Életem egyik legcsodálatosabb éve volt... Az iskola akkreditálását nem sikerült elérni, pedig úgy indult, hogy egyetemi végzettséget kapunk. Úgy tudom, mindmáig nem sikerült elfogadtatni, előtanulmányként, előképzésként szerepel ma is, annak ellenére, hogy a legkiválóbb tanári kar félmjelzi az ottani munkát. Az én életemben csodát jelentett. Tanított például *Végvári Lajos* professzor. Az előadásai meghatározó élményt jelentettek számomra. *Losonci Miklós* óráin ragadt rám a festészet, a művészet áhíta, szeretete. Óriási tisztelettel gondolok rá mindmáig. Életem egyik alapembere. Miskolcon ismertem meg a művészet történetének alapjait, összefüggésében ott kaptam meg mindazt a tudást, ami elsősorban az ókori kultúra vonatkozásában, máig meghatározó élményként él bennem. Máig nem tudok az egyiptomi, az azték, a görög, a hellén világ alkotásainak csodálatából kiszakadni.

Megnősültem, jött az első gyermekünk, a feleségem is tanult, albérletben laktunk, nagyon sokat kellett fizetni, abba kellett hagynom a tanulást, de onnan már nem volt kérdés számomra, hogy mivel akarok foglalkozni életem során. Tudtam, helyes úton indultam el, festenem kell tovább.

Kiállítások, tanulságok

1991-ben Cereden volt az első kiállításom. Ott láttam először, szépen, sorban, összefüggően elrendezve a képeimet. Mindig egy-egy kiállításon jön el a festő számára az a pillanat,

amikor a műteremben lévő, egymás hegyén, hátán lévő alkotások, az elő- és utóképek, a kavargó gondolatok, egyetlen összefüggő ciklusban jelennek meg. Cereden mindent kiállítottam. Egy nagy kavalkád volt az egész. Rájöttem: így nem szabad! Egyetlen gondolatfűzérre kell felfűzni a műveket. A miskolci Rónai Sándor Művelődési Házban, Végyvári professzor úr által megnyitott kiállításon döbbsentem rá: kicsik a képeim! Hatalmas térben voltak és észrevettem, hogy a legnagyobb műgonddal készítettéknek is eltörpül a mondani-valójuk, a méret miatt. Elkezdtem nagyobb méretekből festeni. Rájöttem a technikára, és máig úgy gondolom, teljes mélységében a nagy méret tudja közvetíteni a közönségnek azt, amit mondani akarok. Az persze megint más kérdés, hogy mennyire jók. Pontosan tudom, a jó képek nagyon ritkák. Csak elvétve van olyan pillanat, mint amilyent Földi Péter legutóbbi, vagy *Csernus Tibor* kiállításán éreztem, azt a gyönyörű borzongást, az időtlenséget, a nagyszerűséget.

Ha van egy gondolatom, érzésem, akár egy szín, ami bennem motoszkál, akkor egészen biztos, hogy három, négy, esetleg tíz előtanulmányban fogalmazom meg a témát. Aki ismer, tudja, sorozatokat festek. Elégedetlen vagyok, tovább és egyre tovább viszem a dolgot, mindaddig, amíg úgy nem sikerül, amilyennek szeretném. Úgy érzem, az általam festett képek közül öt, talán hat van olyan, amire én is azt mondanám ebben a pillanatban, hogy jó. A többi öt-hatszáz ezeknek az elő vagy utóélete. Nehezen tudok kiszakadni egy gondolatáramlatból, ami belém épül. Hosszú, hosszú ciklusokban fogalmazódnak meg bennem a gondolatok, mindez azért, hogy egyetlen egyben kikristályosodva jelenjen meg mindaz, amit arról a témáról mondani akarok, amit gondolok.

Az emigráns

A visszhang persze mindig szubjektív. Megszívlelem a kritikákat. Az emberek különbözőek. Vannak rajongóim, de olyanok is vannak, akik azt mondják, hogy mindez egyfajta konzervativizmus. Megkérdőjelezzik a táblakép festés létjogosultságát... Részemről nem így van. *Orosz István* grafikus mondta egyszer, hogy ő egyfajta szellemi emigrációban él. Én nem érzem jól magam ebben a világban, amiben most élünk. Azokat a képeket, amiket ma a budapesti galériákban tucatjával látok... Ha olyanokat kellene festenem, inkább nem vennék többé ecsetet a kezembe. Vállalom én is: szellemi emigrációban élek. Én sem vagyok ennek az ezredvégi művészeti globalizációnak a tagja. Visszamegyek Egyiptomhoz, a reneszánszhoz, a görög művészethez, visszamegyek ahhoz, ami számomra szimpatikus és azt érzem: otthon vagyok.

Hogy mikor hiteles vagy hiteltelen az ember? Csak akkor, ha absztrakt vagy expresszív képeket vagy heppeningeket csinál? Vagy olyanokat, amiket senki sem ért csak a belemagyarázások szintjén? Úgy érzem, akkor vagyok hiteles, ha azt csinálom, amit szeretek. Akkor érezném, hogy hazudok a közönségemnek, ha mást tennék. Nem értem mi történik a ma világában. Nem is akarom kiszolgálni. Nem szeretem, hogy felgyorsult, hogy uniformizált, nem tetszik, hogy ugyanaz történik Amerikában, meg Japánban, mint Budapesten. Nem tetszik, hogy ilyen az életünk. De ha már ilyennek kell, hogy legyen, mert teljesen nem tudjuk kivonni magunkat belőle, akkor nem értem, miért ne csinálnám azt, élve az alkotás szabadságával, amire tizennyolc éves koromban ráéreztem, amit szeretek. Ezt szeretem, visszatérni

a fundamentumhoz, az alapművekhez. Nem bűn ez. Eklektikus világban élünk, olyanban, ahol minden van. Csernus Tibor januári és Földi Péter kiállítása több szempontból is biztatást adott. Vannak még olyan festők, akik tisztelik a festészetet, a szakmát, ahol a technikát meg kell tanulni, el kell sajátítani. Tisztelem Csernusban, hogy a mindenféle ellentétesen ható kritika ellenére, mer a hagyományos, realista témákhoz nyúlni, hogy tökéletesen meg tudja csinálni, holott tudom róla, ő is sokszor elégedetlen a munkáival. Tisztelem ezeknek az embereknek a mesterségbeli tudását. Rájöttem általuk, újra elérkezett az a pillanat, ami már megérintett Iványi Ödönnél is; semmit nem tudok a festészetéről. Ez benne a gyönyörű! Akkor történik mindez, amikor belül elérkezik egy határ, ahonnan már nincs tovább. Jön a rádöbbenés, kicsi vagyok, óriási még az út előttem és érdemes járni rajta. Még előttem is nyitva áll az út, elérni azt a tökéletességet, ami Csernusnál és Földinél tettenérhető. Lehet fejlődni, sok dolgot kell még tanulnom, hogy a pályám végén azt tudjam mondani: Igen, megfestettem azt a tíz képet, amiért érdemes volt foglalkoznom a festészetel.

Terv és rejtély

Nagy tervem, hogy egy-egy kultúrát, az emberiség alkotó létének egy-egy ciklusát dolgozzam fel, mégpedig visszautazva az időben, belelátva a korabeli történésekbe, miértekbe. Megértve, miért cselekedtek úgy, ahogyan cselekedtek, miért úgy alkottak, ahogyan alkottak. Sokat olvastam a maja, az egyiptomi kultúráról, a hellenizmusról, a kelet művészetéről. Az európai kultúra szülőanyja a görög és talán az egyiptomi művészet, és ezt nem kell kétségbe vonni. Ezeket a gyökereket szeretném bemutatni, a magam eszközeivel. Hosszú évek alatt kialakultak bizonyos stílusjegyeim. A szürrealizmus is egyfajta regresszió. A szürrealizmusból számomra megmaradó, lényemmé, sajátommá vált részek, az egyiptomi képeim gondolati világában is megjelennek. Mindig az enigmatikust, a rejtélyest keresem. Festhetném a természetet, a szépet, a nyílat úgymond, de én mégis a rejtélyt keresem, ami mindig is jellemző volt rám, azóta, hogy rátaláltam a saját utamra. Megfestve a legkülönbözőbb témákat, egy maja fejet, Tutankhamont, Mükérisoszt, a szfinxet vagy egy egyiptomi életérzést, a forróságot, hőséget, a piramisokat, egy karavánt, a beduinokat, mindig a rejtély felől közeledem, és oda érek el. Bizonyos stílusjegyek, a vízcsepp, a pillangó, összekapcsolják a képeimet, a gondolatokat. A víz alapmotívumom. Sok olyan munkám van, ami a Földről szól. A féltéséről, a vakvágányról, amire tértünk, a figyelemfelhívásról, a tehetetlen kétségbeesésről, arról, hogy nem tudom mai világunkból mi marad meg ötezer év múlva. Megmarad-e annyi, amennyi az Egyiptomi, vagy az ősi kultúrákból megmaradt? Mond-e annyit, mint a több ezer éves ősi kultúrák, hordoz-e a jövő számára alapvető, megkerülhetetlen emberi értékeket?

A sorban, az utolsók között

Az egyiptomi, a fáraók kultúrájának központi kérdése volt a vallás, de mindig és mindenhol ott van a központban az ember, még akkor is, ha mindig és mindent az istenre vetítettek ki, még akkor is, amikor éppen egy hatalmas szfinxet készítettek. A görög művészetben már direkt módon is központi szerepben áll az ember. Hogy a mai világunkban mi van a középpont-

ban? Nem tudom megmondani. Talán az ember az utolsó a sorban, a technika, a gép, a pénz, a hatalom után... Valahol nagyon-nagyon a sor végén áll. Sokáig, amikor festettem, lemaradt a képeimről az ember. Az egyik kiállításomon, Tatabányán döbbsentem rá erre. Rájöttem, nem rossz, amit csinállok, hiába festek nagy méretű képeket, kicsi dolgok vannak a nagy képeken, tovább kell lépnem. Ami eddig egy könnycseppben, egy szemben jelent meg azt talán már lehet bátorságom megfesteni önmagában is. És ez nem más, mint maga az ember. A kubizmussal, a modernizmussal annyira felszabadult a művészet, hogy kiszabadulva saját technikai rabságából is, hiszen már nem kell megtanulni festeni ahhoz, hogy megfessünk valamit... A prémes WC-csésze is műalkotássá vált... Jó, ide is eljutott a világ, de nem szabad elfelejtenünk, ennek az egésznek volt egy olyan előzménye, amit realizmusnak neveznek, amikor úgy kellett megfesteni a dolgokat, ahogyan azok voltak. Eljutottam tehát oda, van már annyi bátorságom, hogy megfessek az embert. Úgy gondolom, a művészetben legnagyobb dolog, a legnagyobb bátorság, önmagában az embert megfesteni. Erről kell, hogy szóljon a művészet. Földi Péter képeire, jelképrendszerére gondolva: mindenki tudja, az általa festett állatoknak emberi lelkük van, a motívumrendszere az emberről, az embernek szól. Én is ezt szeretném megvalósítani, de úgy, a múlt nagyjainak kezét fogva, a világukban utazva, hogy valódi embereket festek. Számomra ez a nagy kihívás, az emberek érzéseit megfesteni, akár úgy, hogy a múlt csapódik vissza... Tutanhamon aranymaszkja sír. Miért sír? Gondolkodjunk talán ezen! Mert kiszedték a föld alól? Talán azért, amit lát, talán amiatt, amit látni fog? Az embert akarom megfesteni, az embert a világban, a saját útján, a saját kínjaival, örömeivel, félelmeivel együtt.

Becsukódik mögöttünk a kapu. Apró permet hull, kavargja a szél a már majdnem hópihéket. Csendes a szombat délutáni ceredi utca. Kíváncsi néni sem jön szembe. Békét sugall, mint Cene gál István rendezett élete, hiszen mondhatnánk, sinen van. Háza van ott, ahol élni szeret, diplomát is szerzett már, állása van, biztosított a megélhetése, családi béke honol az otthonában, tud időt szakítani arra, amit szeret csinálni, formálódik egy alkotótábor is, ahol megmutathatja az utána jövőknak a vászon kifeszítésének, az alapozásnak, az ecset kezelésének a titkait. Mégis motoz valami nyugtalanság. Utazunk vissza a városba és tudom, hét-főn már ő is utazni kényszerül.